Nu băiete, nu; să nu înveţi, să nu ştii, să nu te străduieşti; nu te prezenta niciodată de bună voie; nu ridica niciodată mîna; ghemuieşte-te frumos printre ceilalţi, în tăcere, de parcă nici n-ai fi prezent, altfel îţi vor spune şi ţie „lingăul“, aşa cum multă vreme şi mie mi-au spus „Stuki“; timp de un semestru întreg am purtat ruşinea asta îngrozitoare ca pe o talangă de gît şi de fapt numai întîmplător (mai bine zis prin bunăvoinţa exemplară a colegilor mei) am reuşit să scap de ea.

Era pe vremea cînd sublocotenentul Kiss Ernő, unul din profesorii care îmi fusese şi pînă atunci drag, ne preda matematica după metoda interogativ-explicativă. Încerca să facă din lecţiile sale un joc logic deosebit de interesant, un fel de misiune de cercetaş; ne explica viclean, misterios; se străduia să abordeze cu prudenţă cîte un nou raport; ne călăuzea pînă aproape, tot mai aproape de noţiunea care venea la rînd şi, cînd ajungea atît de aproape încît ar fi trebuit numai să întindă mîna ca s-o apuce (cînd era la un pas de ţintă, cum s-ar spune), se oprea brusc, tăcea şi spera că noi vom fi aceia care vom face ultimul pas. Nici nu era o metodă rea, căci cel care se dumireşte singur acela cu siguranţă că înţelege problema şi n-o mai uită niciodată. Deci Kiss Ernő stătea în faţa tablei senin, tînăr, blond, subţirel, purtînd într-un mod cam civil vestonul său militar şi puse întrebarea-i obişnuită:

— Ei bine, elevi, ce rezultă de aici?

Peste clasa pururi şuşotitoare s-a aşternut deodată o linişte ostilă; se auzea clar cum Keisz Ricus îşi ascute mai departe creionul distrat, nu cumva să fie nevoit a-l privi în ochi pe Kiss Ernő, care ar fi putut interpreta gestul lui ca pe o ofertă voluntară de a răspunde. Nimeni nu ştia „ce rezultă de aici“, sau cel puţin nu dădea vreun semn că ar şti; clasa era stăpânită de o prostie şi de o ignoranţă îndărătnice, de parcă am fi

fost puşi să conjugăm verbe în limba sanscrită. Şi ce mai vrea, şi ce mai vrea? Doar nu are pretenţia ca noi, nişte cădeţi, nişte soldaţi, să fim acasă în ale matematicilor, ba să ne mai şi batem capul cu ele; n-are decît să-şi tragă singur concluziile dacă a scăpat de pe front şi a ajuns aici; nouă nu ne stă capul la aşa ceva. Păi ce crede gîndacul ăsta, ce cred comandanţii noştri, de ce am venit noi în armată? Am fi venit noi tocmai acum, în plin război, dacă ne-am fi priceput la geometrie (sau la orice altceva), dacă am fi fost dispuşi să ne mobilizăm energia intelectuală? Cînd am venit aici, noi ne-am oferit viaţa, nu mintea; ne-am pus soarta în joc; am făcut speculaţii cu propria noastră moarte; atunci la ce bun alte calcule, geometria, analiza? cui îi foloseşte sîcîiala asta din timpul orelor?; cum îşi imaginează el, om cu scaun la cap, că îi vom putea răspunde (sau măcar că vom fi atenţi) la întrebările lui lipsite de simţul realităţii?!

Astfel de gînduri, sau nici măcar gînduri, astfel de sentimente exprima clasa prin tăcerea ei, mai bine zis nu clasa, căci nimeni nu era de fapt conştient, ci *însăşi situaţia* gîndea toate astea, ea le şuşotea, le repeta şi tocmai de aceea devenise atît de îndărătnică liniştea din clasă.

Ei bine, eu n-am fost niciodată un matematician cu adevărat bun, dar explicaţiile lui Kiss Ernő fuseseră atît de clare şi de logice, înlăturase în aşa măsură orice posibilitate de rătăcire sau de poticneală încît mi-am dat seama cu precizie, de fapt încă înainte de ultimul pas, unde anume vrea să ajungă. Am aşteptat deci o vreme dacă se va găsi altul care să ştie răspunsul, dar, cum nici după două, nici după trei minute nu s-a oferit nimeni şi tăcerea apăsătoare începuse deja să ilustreze prostia colectivă a clasei, precum şi eşecul pedagogic al lui Kiss Ernő, deci, în cele din urmă, cînd am ajuns să cred că în joc erau deopotrivă (şi insuportabil) onoarea clasei şi a profesorului, am ridicat mîna. Ca să fiu sincer, trebuie să recunosc că de fapt de profesor, da, de profesor mi-a fost mai milă, de părul lui blond, m-am temut să nu i se ofilească zîmbetul acela încrezător, să nu-i fie pîngărit devotamentul sincer — dar nici onoa-

rea clasei! Să nu fim totuşi nevoiţi a recunoaşte că sîntem atît de săraci cu duhul, atît de inapţi pentru orice altceva în afară de moarte; era doar inadmisibil ca acum noi toţi cei douăzeci şi şapte de elevi să lăsăm nerezolvată o problemă atît de simplă! Am ridicat deci mâna, am dat răspunsul (a reieşit că nici nu era atît de simplu precum crezusem) şi mi-am primit recompensa cuvenită. Însă, la sfîrşitul orei, am simţit că se împute treaba. Ceva nu era tocmai în regulă, ceva era putred; păcătuisem, sau poate şi mai rău, fără să ştiu cu ce. Tăcerea îndărătnică a întregii clase, care pînă mai adineauri îi era adresată lui Kiss Ernő, s-a abătut deodată asupra mea, imobilă, cristalizată în juru-mi, ca şi glazura de pe cozonacul cu nucă, aşa că, de îndată ce a sunat de ieşire nu am mai stat pe gînduri: mînat de presimţiri sumbre, nedefinite, am zbughit-o în urma sublocotenentului către privată, de parcă nevoile m-ar fi chinuit de multă vreme.

Deocamdată aceasta mi se părea o rezolvare acceptabilă, doar pe orice om îl pot apuca în orice moment nevoile. Voi sta aici toată pauza — am gîndit eu chircit pe toaleta de porţelan — apoi, după ce va suna, mă voi furişa cumva în clasă, poate pînă atunci li se mai potoleşte furia. În closet era linişte, doar o muscă bîzîia izbindu-se din cînd în cînd de geam; deodată uşa s-a deschis şi au început să vină, să tot vină, tropotind fără nici o vorbă, au dat buzna înăuntru, iar eu, despărţit de ochii lor doar prin uşa subţire a cabinei, stăteam ghemuit, tot mai mic, pe toaletă, tăcut, în singurătate, în singurătatea mea, tăcut; tremuram tot mai tare şi, ce era mai rău, începeam să-mi dau seama de păcatul meu. Anume că am vrut să ies în evidenţă; că am vrut să ştiu ceva ce alţii nu ştiau (sau nu voiau să ştie); că am trecut pe tărîmul unor forţe străine, superioare şi am încălcat un legămînt nescris şi sfînt, chiar dacă la baza lui nu stătea decît prostia; că nu m-am supus cu trup şi suflet destinului colectiv ci, punîndu-i pe alţii în umbră, am încercat să apar într-o lumină favorabilă — pe scurt, *că am devenit adică un trădător.* Cei de afară s-au adunat în linişte chicotind, mîrîind surd, ca o ceată pusă pe hăituială, mie mi se părea că aud deja

scrîşnetul încuietorii, bubuitura uşii cînd vor da buzna peste mine, şi cine ştie ce va mai urma după aceea, oricum ceva îngrozitor. În loc de toate acestea, în mod cu totul neaşteptat, s-a prăvălit peste mine o găleată plină cu apă. Din fericire avîntul fusese prea mare, aşa că nu mi-a udat decît părul; dar imediat a urmat şi cea de-a doua găleată, iar aceasta a poposit drept pe pantalonii mei lăsaţi în vine, aşa că pînă şi ghetele mi s-au umplut de apă; în cele din urmă a venit şi a treia găleată care m-a udat leoarcă din cap pînă-n picioare.

Interesant este că în tot acest răstimp ştiam prea bine că nu trebuie să scot nici o vorbă, că mi-e interzis să protestez, să mă plîng, să înjur, să strig: trebuia să stau acolo, să suport totul de parcă nici n-aş fi fost de faţă, ci ei şi-ar fi vărsat găleţile într-o cabină goală. Fiindcă, în felul acesta, pe de o parte îmi recunoşteam vina, îmi asumam consecinţele ei, le arătam că mi-am dat seama de ce se purtau aşa cu mine (prin urmare le promiteam totodată să mă îndrept), iar pe de altă parte simplificam în mare parte urmările: vom putea privi la urmă incidentul ca şi cum nici n-ar fi avut loc. Astfel, prin incertitudinea tăcerii mele, şi ei îşi puteau considera satisfăcută răzbunarea, crezînd poate că eram înăuntru, şi eu îmi puteam păstra neştirbită onoarea prin aceea că poate totuşi nu eram în cabină. Aşa am şi făcut: am rămas tăcut pînă ce au plecat cu toţii, de parcă într-adevăr aş fi făcut pe mine şi, între timp am tras pentru totdeauna o învăţătură (învăţătură pe care ei, cine ştie de unde, o dobîndiseră de multă vreme); anume că nu e voie să ieşi din rînd, să vrei mai mult, să te evidenţiezi; că nu e voie să te prezinţi niciodată voluntar; trăiască mediocritatea, trăiască prostia; atunci, în closet, am primit o lecţie mare şi importantă; atunci m-au învăţat minte că legea de bază a armatei, mai mult, a oricărei comunităţi restrînse, e următoarea: că poţi să simţi, să gîndeşti ce vrei, aici nu se poate băga nimeni, dar de făcut să nu faci decît ce-i obligatoriu (niciodată mai mult), altfel n-ai ce căuta printre noi, ţi se va spune „lingăul“ şi „periuţa“.

Nu băiete, nu; să nu înveţi, să nu te străduieşti; niciodată, nicăieri să nu te prezinţi de bună voie. Sau

învaţă, află, străduieşte-te; ridică mîna cu încăpăţînare — dar atunci fii conştient că vei fi unealta docilă a superiorilor tăi. Sau intri fără nici o condiţie în slujba celor de sus, sau accepţi disciplina de grup; fie haita asupritorilor te acceptă, fie cea a asupriţilor, iar tu fii bucuros dacă nu te reneagă amîndouă! Te afli între două focuri, trebuie să alegi între două drumuri, numai două, şi ai de ales după bunu-ţi plac între cel rău şi cel şi mai rău — aceasta-i pentru tine libertatea însăşi.